

Perspektiv på allmänhetens deltagande i samråd

Fallstudie

Av: Kajsa Johansson och Julia Jarnås

Handledare: Natasja Börjeson

Södertörns högskola | Institutionen för naturvetenskap, miljö och teknik

Kandidatuppsats 15 hp

Miljövetenskap | Höstterminen 2018

Programmet för Miljö och utveckling

Sammanfattning

Som en del av ett demokratiskt samhälle ska allmänhetens deltagande tillvaratas när åtgärder i miljön ska genomföras. Samråd är en lagstadgad process där allmänheten ges möjlighet till insyn och påverkan, vilket kan tillhandahållas i olika utsträckning. Syftet med denna uppsats var att undersöka uppfattningar om deltagande från ett samrådsmöte gällande en detaljplan för ett område i en närförort till Stockholm som innebär förändringar i miljön. Planansvarigas och mötesdeltagares upplevelser av delaktighet jämfördes för att ge en bild av vilka syften med deltagande som fanns för de båda parterna och hur dessa tillgodosågs. En kvalitativ ansats användes för att få en fördjupad förståelse för respondenternas upplevelser. Då samrådsmötet var ett avgränsat fenomen genomfördes uppsatsen i form av en fallstudie med intervjuer som datainsamlingsmetod. Resultatet analyserades genom förklaringsmodellerna Arnsteins delaktighetstrappa (1969) och identifierade mål med allmänhetens deltagande av Glucker et al. (2013). Resultatet visar hur och i vilken utsträckning allmänheten upplevde delaktighet. Likheter och skillnader i den upplevda deltagandegraden jämfördes för att identifiera huruvida de båda parternas upplevelser överensstämde. Orsaker till och effekter av likheter och skillnader undersöktes. Uppsatsen behandlar också vilka hinder och möjligheter som bidrog till den upplevda graden av delaktighet samt vad parterna ansåg hade kunnat förbättras för att stärka allmänhetens deltagande.

Nyckelord: Deliberativ demokrati, Delaktighet, Arnstein

Abstract

In a democratic society, public participation will be realized when actions in the environment are to be implemented. Public consultation is a statutory process where the public shall be given the opportunity to transparency and influence, which can be provided to different extent. The aim of this essay was to examine perceptions of participation from a consultation meeting on a public plan for an area in a suburb of Stockholm that results in environmental changes. The experiences of officials and participants of the meeting were compared to provide an overview of the purposes of participation that existed for the two parties, and in which ways they were met. A qualitative approach was used to gain a deeper understanding of the respondents' experiences. Since the consultation meeting was a delimited phenomenon, this essay was conducted as a case study, with interviews as the data collection method. The result was analyzed through the explanatory models of Arnstein's ladder of participation (1969), and identified goals with public participation by Glucker et al. (2013). The result showed in which ways and to what extent the public experienced participation. Similarities and differences in the perceived participation rate were compared to identify whether the parties' experiences were equivalent. The causes and effects of similarities and differences were examined. The essay also addresses the obstacles and opportunities that contributed to the perceived degree of participation and what areas the parties considered in need of improvement in order to strengthen public participation.

Keywords: Deliberative democracy, Participation, Arnstein

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problemformulering	2
1.2 Syfte	2
1.3 Frågeställningar	2
2. Tidigare forskning och analytiskt ramverk	3
2.1 Förklaringsmodeller	4
2.1.1 Delaktighetstrappan	5
2.1.2 Objectives of Public Participation (OPP-mål)	7
3. Metod	7
3.1 Kvalitativ ansats	7
3.2 Fallstudie	8
3.3 Urval	8
3.4 Intervjuer	9
3.5 Analysmetod	10
3.6 Metoddiskussion	10
3.7 Forskningsetiska principer	11
4. Resultat	12
4.1 Inställning och förväntningar	12
4.2 Möjligheter och hinder för påverkan	13
4.3 Förutsättningar och förbättringsområden	16
4.4 Sammanfattning av resultat	16
5. Analys	16
5.1 Förväntningar och påverkan	16
5.2 Information	17
5.3 Synpunkter	18
5.4 Legitimitet	18
5.5 Samrådsform	18
5.6 Sammanställning enligt OPP-målen och delaktighetstrappan	19
6. Diskussion	21
7. Slutsats	22
Referenser	23
Bilagor	25
Intervjumall 1	25
Intervjumall 2	25

1. Inledning

Den demokrati som dominerar i nuvarande politiska system utövas främst genom att medborgare röstar i allmänna val, och löpande dialoger uteblir ofta. För att medborgerliga intressen och politiska beslut ska kunna förenas i större utsträckning kan det politiska systemet kompletteras med deliberativ demokrati, där överläggning mellan allmänheten och beslutande organ är en central princip (Landa & Meirowitz 2009). Allmänheten kan i dessa fall definieras som alla som är intresserade eller påverkas av ett beslut (Glucker, Driessen, Kolhoff & Runhaar 2013). Det finns ett flertal syften med att inkludera allmänheten i beslutsprocesser, såväl normativa som materiella och instrumentella skäl (Glucker et al. 2013). Inte minst i miljöpolitiska beslut anses allmänhetens deltagande vara en grundläggande komponent, då miljöfrågor direkt eller indirekt är relaterade till människors hälsa och välbefinnande, och därmed ofta blir personliga (Pohjola & Tuomisto 2011).

En betydande internationell författning som adresserar delaktighet är Århuskonventionen, genom vilken allmänheten bland annat ges rätt att delta i beslutsprocesser på miljöområdet (Naturvårdsverket 2017). Konkret kan detta ske exempelvis genom samråd, som i Sverige är lagstadgat enligt miljöbalken (SFS 1998:808) och plan- och bygglagen (SFS 2010:900). Enligt plan- och bygglagen ska samråd "syfta till att få fram ett så bra beslutsunderlag som möjligt och att ge möjlighet till insyn och påverkan" (SFS 2010:900). Detta innebär att då åtgärder som påverkar miljön planeras, ska planansvariga presentera förslag och ta emot synpunkter på dessa i en samrådsprocess som bland annat inkluderar allmänheten.

Samrådsprocesser avser att engagera berörda i att formulera olika alternativ och lösningar, däremot kan utförandet skilja sig åt beroende på olika åtgärders omfattning och hur mycket de påverkar exempelvis miljö och närboende (Hedlund & Kjellander 2007, s. 76). För att allmänheten ska kunna involveras bör samrådsprocessen ske löpande och parallellt med genomförandet av den specifika planen, programmet eller projektet som samrådet avser (Hedlund & Kjellander 2007, s. 76).

Denna uppsats fokuserar på ett samråd kopplat till ett förslag till detaljplan som har framtagits av Stockholms stad och innefattar 650 lägenheter, två förskolor och en grundskola samt ett gång-, cykel-, och parkstråk vid Bergholmsbacken i Bagarmossen (Stockholms stad 2018a). Planen påverkar de boende i området på flera sätt, såsom att vägar ska byggas och befolkningsantalet beräknas öka vilket genererar förändringar i miljön där det tidigare funnits vägar, idrottsytor och natur (Stockholm stad 2018b). Exempelvis kommer det att ske förändringar i grönområden samt ökade utsläpp till följd av mer biltrafik. Detaljplanen är en del av ett större program, vilket innebär att det anordnats kommunikationstillfällen tidigare i processen där allmänheten bjudits in. I planskedet arrangerade Stockholms stad ett samrådsmöte för allmänheten som hölls i form av ett öppet hus. Detta är en samrådsform som enligt Naturvårdsverket (2009, s. 64), utöver att ge information och ta emot kommentarer, även möjliggör gemensam problemlösning samt erbjuder en enkelhet att kommentera. Samrådsmötet hölls onsdagen den 19 september klockan 16–19 i Folkets Hus i Bagarmossen. Antal besökare uppskattades till 150–200 personer utöver de sju ansvariga som fanns på plats.

Beroende på vilka möjligheter ett visst samråd erbjuder, kan olika målsättningar och deltagandenivåer uppnås. Arnstein (1969) uttrycker gällande allmänhetens deltagande i samhällsliga processer att "det finns en kritisk skillnad mellan att gå igenom en tom ritual av deltagande och att ha den verkliga makten som behövs för att påverka resultatet av processen". Denna skillnad är avgörande för vilken nivå av delaktighet som kan uppnås.

1.1 Problemformulering

Det kan finnas en risk att samrådsprocesser blir rutinmässiga och endast syftar till att uppfylla lagkrav snarare än att se delaktighet som det huvudsakliga målet. Följden kan bli att människor inte känner sig delaktiga i beslutsfattandet vilket bildar ett missnöje som lätt leder till minskat förtroende och legitimitet för beslutande organ. Samråd innebär inte i sig delaktighet, utan det krävs insatser utöver de lagstadgade för att stärka delaktigheten. Först då samråd syftar till att generera påverkan, kan allmänhetens deltagande bli meningsfullt (Pohjola & Tuomisto 2011). Enligt Pohjola och Tuomisto (2011) har diskursen om deltagande fokuserat mer på processen som sådan och för lite uppmärksamhet har ägnats åt de syften och mål som samrådsprocessen avser tillgodose, varför dessa behöver utforskas ytterligare. När syften och mål med delaktighet skiljer sig åt mellan ansvariga och allmänhet kan det skapa svårigheter i att uppfylla båda parter förväntningar. Detta har studerats av Bailey och Grossardt (2010), som fann att skillnaden var stor mellan den upplevda och eftersträlvade deltagandegraden för båda parterna. Således ansåg ingen av parterna att de befann sig på önskad nivå, vilket är problematiskt då ingen av parterna får sina mål uppfyllda. För att bidra till en ökad förståelse för detta problem behövs fler undersökningar kring allmänhetens deltagande utifrån olika parter uppfattning.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur allmänhetens deltagande upplevs av ansvariga respektive deltagare vid ett samrådsmöte, för att se om deras förväntningar och mål blir tillgodosedda och är förenliga med varandra. Detta för att se i vilken utsträckning delaktighet är ett mål med det undersökta samrådsmötet. Vidare syftar uppsatsen till att urskilja vad som ökar respektive minskar deltagarnas upplevelse av delaktighet för att identifiera vilka aspekter som kan förändras i kommande processer för att påverka delaktigheten åt olika håll.

1.3 Frågeställningar

1. Överensstämmer ansvarigas och deltagares upplevelser av allmänhetens delaktighet på samrådsmötet med varandra och med deras respektive förväntningar och mål?
2. Vilka eventuella hinder och möjligheter påverkade respondenternas upplevelse av delaktighet?

2. Tidigare forskning och analytiskt ramverk

Samrådsmöten kan genom dialoger och överläggning vara forum för deliberativ demokrati att realiseras. Deliberativ demokrati kan användas för att stärka förtroendet mellan allmänhet och beslutande organ, dock kan de rätta ramarna behöva synliggöras (Kuyper 2017). Ramar för allmänhetens deltagande definieras av vad som är tekniskt möjligt där expertis krävs samt vad som går att genomföra ekonomiskt där ansvariga avgör budgeten. Samtidigt behöver deliberativ demokrati få utrymme i processen för att allmänhetens deltagande ska bli en betydande del. Som Pohjola och Tuomisto (2011) påpekat är det först då allmänheten påverkar besluten som delaktighet kan uppnås.

Lagkraven är vaga när det gäller samrådsutförande, vilket kan innebära att möjligheter till deltagande skiljer sig åt mellan olika samråd (Wickenberg 2011). Det finns utrymme för tolkning och preferenser att styra samrådsutförandet till viss del, vilket kan leda till att det bildas olika förväntningar och incitament. Vaga lagkrav kan innebära att definitionen av deltagande blir svårtolkad och att det skapas svårigheter i att uppfylla förväntningar från olika parter. Värdet av allmänhetens deltagande i miljöprocesser beskrivs alltså som betydelsefullt utan att vara självklart, varför detta bör studeras vidare för att tydliggöra vad som ingår i deltagande och hur processen med delaktighet kan förbättras.

Både inom den vetenskapliga diskussionen och inom politiken finns ett flertal skilda synsätt på deltagandets roll, hur det bäst kan genomföras, vilka som bör inkluderas samt i vilken utsträckning allmänhetens delaktighet bör möjliggöras. En process där deltagande aktualiseras är genom samråd. Pohjola och Tuomisto (2011) hävdar att deltagande behöver ske genom en öppenhet i processen och inte isoleras till ett enskilt tillfälle, för att beslut ska kunna påverkas och deltagandet ska bli effektivt. I detta ingår vilka som tillåts delta, vilken information som är tillgänglig för dem, i vilket skede deltagandet sker, vilka delar deltagare tillåts bidra till, samt i vilken utsträckning bidragen påverkar utkomsten av processen (Pohjola & Tuomisto 2011). Dessa aspekter bidrar till förståelsen av deltagande i denna uppsats och har inspirerat vid insamling av studiens empiri, exempelvis vid utformning av intervjufrågor.

Delaktighet är ett komplext begrepp som inte kan förstås utan djupare förklaring, och som behöver förtydligas för att kunna uppnås. Ett sätt att förstå delaktighet är utifrån åskådningen att det finns olika grader av deltagande, något som Arnstein (1969) beskriver med en delaktighetstrappa innehållande olika steg (se Figur 1, s. 5). Trappans steg kan användas som mått på deltagandegraden i beslutsprocesser där allmänheten involveras. Enligt Arnstein kan deltagande graderas som *Icke-deltagande*, *Symboliska handlingar* respektive *Medborgarbestämmande*. Dessa indelas i åtta trappsteg, från *Manipulation* till *Medborgarkontroll*. Trappan kan exempelvis användas av samrådsansvariga vid utformande av samråd för att försöka nå en viss nivå av insyn och påverkan från allmänheten. I denna uppsats används delaktighetstrappan som en förklaringsmodell i analysen för att identifiera olika nivåer av deltagande.

Bailey och Grossardt (2010) har använt trappa på liknande vis i en studie från USA inom planering av transport och infrastruktur. Genom att i analysen av denna uppsats relatera resultatet till trappan kommer det att kunna jämföras med Bailey och Grossardt. På detta vis kan eventuella likheter och skillnader jämföras. Genom att ställa uppsatsen i

relation till andra fall kan mer generella slutsatser antas. Bailey & Grossardt (2010) fann att den eftersträvade nivån av deltagande var liknande mellan ansvariga respektive allmänhet. Däremot fanns en större skillnad mellan grupperna i den upplevda graden av deltagande, där allmänheten upplevde en lägre grad än ansvariga. Den största skillnaden fanns dock mellan den upplevda och önskade deltagandegraden för både ansvariga och deltagare, vilket författarna kallar "The Arnstein Gap" (Bailey & Grossardt 2010). De fastslår att detta glapp visar på att beslutandemakten behöver omfördelas för att uppnå rättvisa. Det kan jämföras med resultatet i denna studie för att se om det finns liknande glapp inom studerade områden.

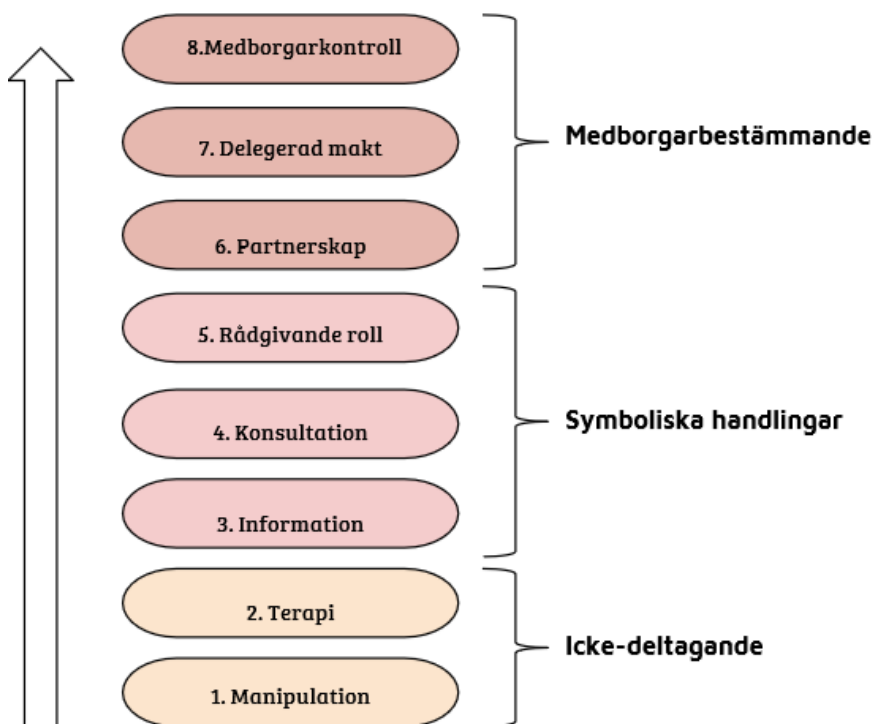
För att förtydliga begreppet deltagande kan syften med deltagandet undersökas. Glucker et al. (2013) har i en litteraturöversikt identifierat nio bakomliggande mål som sammanfattar olika perspektiv på syftet med allmänhetens deltagande (se tabell 1, s 6). Dessa är alla viktiga att ha i beaktande när det gäller att uppfylla ett demokratiskt samråd. Målen indelas i tre typer: normativa som handlar om att stärka demokratiska ideal och marginaliserade grupper, materiella där deltagande anses leda fram till bättre beslut, samt instrumentella där deltagande ses som en väg till att öka legitimitet och minska konflikter. Då denna uppsats avser att undersöka bakomliggande syften med allmänhetens deltagande används de mål som identifierats av Glucker et al. (2013) i analysen för att tolka innebörden av uppsatsens empiri.

2.1 Förklaringsmodeller

Från två av ovanstående studier hämtas förklaringsmodeller som används till analys av resultaten i denna uppsats. Nedan presenteras en beskrivning av modellerna och deras funktion i analysen.

2.1.1 Delaktighetstrappan

Arnsteins (1969) delaktighetstrappa används som en förklaringsmodell för att gradera deltagares och ansvarigas uppfattningar om delaktighet på det undersökta samrådsmötet. Genom att urskilja vilka steg deras förväntningar och upplevelser placeras på kan likheter och skillnader tydliggöras för att kunna dra slutsatser kring överensstämmelsen mellan parterna.

Figur 1: Illustration av Arnsteins delaktighetstrappa. Återskapad efter Wiberg (2016, s. 9).

1. *Manipulation* är en form av icke-deltagande och är den lägsta nivån på delaktighetstrappan och beskrivs snarast handla om att utbilda, råda och övertala deltagare. *Manipulation* kan förklaras som en möjlighet för verksamhetsutövare att visa att de inkluderar allmänheten. På så vis “manipuleras” allmänheten att tro att de kan påverka, trots att de inte ges något inflytande.
2. *Terapi* kan beskrivas som att ansvariga försöker hantera deltagarnas intressen och reaktioner genom att omdirigera från frågor de anser vara viktiga. Även detta är en form av icke-deltagande. Delaktighet ersätts med bemötande av deltagares upplevelse av maktlöshet, snarare än att faktiskt lösa det som givit upphov till maktlösheten.
3. *Information* är istället för icke-deltagande en symbolisk handling och beskrivs som en envägskommunikation från ansvariga till allmänhet, dock utan större

möjlighet att lämna synpunkter. Ansvarigas språkanvändning kan vara exkluderande och leda till att deltagare inte ges möjlighet att argumentera emot.

4. *Konsultation* som också förklaras som en symbolisk handling beskrivs som ett steg mot deltagande, men behöver kompletteras för att allmänhetens intressen ska tas i beaktande. Allmänheten kan uppleva att de ofta tillfrågas men att frågorna är triviala och att deras svar inte leder till önskade förändringar.
5. *Rådgivande* beskrivs som det steg som åstadkommer att deltagarna börjar få en viss grad av inflytande även om det fortfarande klassas som en symbolisk handling. Utrymme ges åt deltagarna att inkomma med förslag även om det är upp till ansvariga att värdera förslagen och besluta om dessa.
6. *Partnerskap* är det första steget från symboliska handlingar till medborgarbestämmande där omfördelning av makt skett mellan ansvariga och deltagare. Strukturen är bestämd så att båda sidor påverkar beslutsfattandet. I detta steg är ansvariga och deltagare jämlikar.
7. *Delegerad makt* är en typ av medborgarbestämmande där deltagarna får befogenhet att fatta beslut kring en viss fråga. Ansvariga behöver förhandla med deltagarna för att få igenom sina förslag. Exempelvis kan åtgärder stoppas genom att deltagarna har vetorätt.
8. *Medborgarkontroll* är den högsta steget på delaktighetstrappan och den högsta nivån av medborgarbestämmande. Detta steg garanterar stort utrymme för allmänheten att kontrollera och styra villkoren för en åtgärd. En förutsättning kan vara att finansören och allmänheten för en direkt dialog utan mellanhänder.

2.1.2 Objectives of Public Participation (OPP-mål)

Glucker et al. (2013) har identifierat nio målsättningar med allmänhetens deltagande, Objectives of Public Participation, vilka härnäst benämns OPP-mål. Likheter och skillnader mellan mål och upplevelser inom och mellan parterna förklaras med OPP-målen. Genom att undersöka hur väl OPP-målen uppfylls kan även hinder och möjligheter för delaktigheten upptäckas.

Tabell 1: Glucker et al. (2013) identifierade syften och mål med allmänhetens deltagande (Objectives of Public Participation, OPP-mål).

Normativa	Materiella	Instrumentella
<u>Påverka beslut:</u> Demokratisk synvinkel, individens rätt att påverka.	<u>Utnyttja lokal kunskap:</u> Miljömässigt eller socialt relevant information.	<u>Generera legitimitet:</u> Ge legitimitet åt beslutande organ. Förenkla implementering.
<u>Öka den demokratiska kapaciteten:</u> Utveckla och utöva medborgerlighet.	<u>Integrera experimentell och värdebaserad kunskap:</u> Sunt förnuft, erfarenheter, sociala intressen och värden. Komplettera den vetenskapliga kunskapen.	<u>Lösa konflikter:</u> Identifiera och lösa konflikter innan ett slutgiltigt beslut för att förenkla implementering.
<u>Socialt lärande:</u> Dialog för att förstå olika synvinklar. Kommunikation möjliggör konsensus.	<u>Testa robusthet i information:</u> Säkerställa att informationen de ansvariga samlat är tillräcklig och att de inte missat viktiga punkter för att lättare få igenom sitt projekt.	
<u>Stärka marginaliserade personer eller grupper:</u> Förändra maktfördelningen i samhället.		

3. Metod

3.1 Kvalitativ ansats

I denna uppsats användes en kvalitativ ansats, som innebär att ett fenomen studeras djupt snarare än brett (Repstad 2007, s. 15). Då uppsatsen avsåg att undersöka ett specifikt skeende utan att undersöka hur ofta det sker användes en kvalitativ analys (Repstad 2007, s. 22). Den kvalitativa ansatsen användes för att få fördjupad förståelse för människors syften, mål och upplevelser kring ett specifikt fenomen. Dock finns även inslag av kvantitativa uttryck i form av tabeller i analysavsnittet för att förklara vissa resultat, detta för att visa på i vilken utsträckning något förekommit inom den studerade situationen (Repstad 2007, s. 14). Kännetecknande för kvalitativa studier och i synnerhet för

fallstudier är likväl att skapa en bild av helheten i en avgränsad situation (Repstad 2007, s. 23), i denna uppsats ett samrådsmöte.

3.2 Fallstudie

Fallstudie är en typ av kvalitativ studie där just avgränsningen av det studerade är det centrala (Merriam 1994, s. 24). Då denna uppsats syftade till att förklara upplevelser av deltagande och förstå bakomliggande orsaker vid ett specifikt samrådsmöte, genomfördes den som en fallstudie. Fallstudie lämpade sig eftersom att det som undersöktes i uppsatsen var ett samrådsmöte, vilket är “en specifik företeelse” (Merriam 1994, s. 24). Fallet var avgränsat men inte ensamt i sitt slag, varför det kan vara berikande att jämföra med andra liknande studier (Repstad 2007, s. 23). Med tidigare forskning och ett analytiskt ramverk ställdes uppsatsen i relation till andra studier.

3.3 Urval

Vid en fallstudie väljs ett specifikt fall ut antingen för att det är särskilt intressant, eller för att företeelsen i sig är intressant och en djupare undersökning kan bidra med insikt om företeelsen generellt (Merriam 1994, s. 24). Denna uppsats utgick huvudsakligen från det sistnämnda då samråd är en företeelse som är värdefull att studera inom miljövetenskap, eftersom deltagandeprocesser är betydande inslag i miljöfrågor. Däremot fanns även aspekter inom det valda samrådsmötet som gjorde att det var intressant att undersöka. Då samrådet avsåg ett stort projekt som förändrar området i stor utsträckning var det troligt att flertalet ur allmänheten skulle ha ett intresse för planen och delta i samrådet. Förhoppningen var att samrådsmötet skulle generera både ett tillräckligt stort antal respondenter och en variation av dessa, då samrådsmötet kungjordes genom ett flertal kanaler såsom direktutskick, lokaltidningar och anslag. Detta i kombination med samrådsformen öppet hus, som möjliggjorde för besökare att närvara på självvald tid under samrådsmötet, ansågs öka chanserna ytterligare för ett högt deltagarantal. Då formen öppet hus är en vanlig samrådsform (Stockholms stad 2018c) ansågs det utgöra ett generellt exempel på hur samråd kan gå till även i andra fall. Invånare i stadsdelen hade skapat en sida på Facebook där denna plan diskuterades vilket visade på engagemang från allmänheten (Allt om exploateringen av Bagarmossen-Skarpnäck 2018). Förutsättningarna för att detta samråd skulle vara av intresse för allmänheten samt locka ett högt deltagarantal gjorde det intressant att studera samt bidrog med en god möjlighet till en bredd av underlag.

På samrådsmötet tillfrågades besökare på väg ut från lokalen mellan klockan 16 och 18, om de hade möjlighet att delta i telefonintervjuer för denna undersökning. De eftersökta personerna var myndiga besökare på mötet då dessa hade de relevanta erfarenheterna för att ge underlag till att besvara uppsatsens frågeställningar (Repstad 2007, s. 89). Ingen övrig selektering gjordes eftersom det intressanta för undersökningen var varje samrådsdeltagare, inte några särskilda övriga egenskaper hos dem. Avsikten var att ingen besökare medvetet skulle uteslutas eftersom allas svar ansågs vara lika relevanta, samt att urvalet skulle representera samrådsmötets besökare. En aspekt som behöver tas i beaktande när antalet intervjuer bestäms är undersökningens tidsram (Repstad 2007, s.

91). Uppskattningen för denna uppsats var att 20 intervjuer låg inom tidsramen, varför 30 telefonnummer samlades in för att säkerställa att det tänkta antalet intervjuer kunde genomföras efter eventuellt bortfall (SCB 2008, s. 18).

Efter åtta genomförda intervjuer var de intervjuade övervägande kvinnor, samtidigt som fördelningen på insamlade telefonnummer var jämn mellan könen. Därav gjordes en selektering för resterande intervjuer som innebar att i första hand män kontaktades. Avsikten var att även åldersfördelningen skulle motsvara de personer vars telefonnummer samlats in, varav en löpande selektering skedde även utifrån det. Efter elva intervjuer blev svaren upprepande och mängden ny information begränsad, därför ansågs empirin vara mättad och därmed tillräcklig (Repstad 2007, s. 92). Ytterligare två intervjuer genomfördes dels för att öka chansen att datamängden skulle motsvara den önskade, samt att de 13 intervjuade personerna då representerade den ursprungliga fördelningen av ålder och kön.

Utöver besökarna tillfrågades även två av de ansvariga för samrådet som var på plats om att delta i telefonintervjuer. De tillfrågades utifrån ett kriterierelaterat urval baserat på personlig kännedom (Merriam 1994, s. 63) då de hade mycket god insikt om planen och samrådet. Därför ansågs de kunna ge relevanta svar angående delaktighet, medan vissa andra ansvariga på plats hade mer teknisk kunskap inom specifika områden och därför inte ansågs kunna ge lika heltäckande svar.

3.4 Intervjuer

Intervjuer som datainsamlingsmetod syftar till att få information om andra människors syn på något (Merriam 1994, s. 87). I denna uppsats eftersöktes information om upplevelser från deltagare respektive ansvariga på samrådsmötet, varför intervjuer var ett lämpligt sätt att insamla information.

Intervjuer genomfördes med två ansvariga och 13 deltagare inom de följande fem dagarna efter samrådsmötet. Formen på intervjuerna var semistrukturerad vilket är en öppen intervjuform (Back & Berterö 2015, s. 151). Vid öppnare intervjuer kan respondenternas egen uppfattning fångas i större utsträckning än vid helt standardiserade intervjuer (Merriam 1994, s. 88), vilket var lämpligt för denna uppsats. Då avsikten med intervjuerna var att undersöka respondenternas upplevelse av deltagande ställdes öppna frågor om förväntningar, delaktighet och påverkan. Intervjuerna utgick från ett antal förutbestämda frågor, och därtill möjliggjorde den semistrukturerade formen att följdfrågor ställdes vartefter intervjun fortgick baserat på de svar som gavs (Merriam 1994, s. 88). För att formulera relevanta och uttömmande frågor så inspirerades de av tidigare forskning och anvisningar för intervjufrågor (Merriam 1994, s. 93–95). Alla intervjuer hölls över telefon och var mellan sju och 20 minuter långa. Intervjuerna spelades in för att kunna transkriberas till skriftligt material och sedan analyseras. Svaren från de ansvariga och besökarna skildes åt för att senare kunna jämföra dem sinsemellan.

3.5 Analysmetod

Vid analys av det transkriberade materialet från intervjuerna användes Merriams (1994) beskrivning av analys av kvalitativ information som utgångspunkt (Merriam 1994, s. 143–147).

För att få kännedom om materialet lästes det igenom i sin helhet upprepade gånger, och kommentarer och idéer noterades i marginalen med syftet att bevara sådant som varit framträdande när materialet först lästes (Merriam 1994, s. 143). Under tiden materialet lästes igenom skapades även vad Merriam (1994) kallar *informationsenheter*, vilka kan bestå av enstaka ord, meningar, eller stycken (Merriam 1994, s. 144). Sådana enheter skapas för att göra materialet sammanhängande inför vidare analys, varför de enligt Merriam (1994) ska innehålla information som är relevant för uppsatsen och som har egen innebörd och kan tolkas i sig själva (Merriam 1994, s. 144). I detta fall bestod således informationsenheterna av åsikter, tankar, funderingar och uppgifter om samrådet som framkom under intervjuerna.

När allt material gått genom och informationsenheterna identifierats, placerades dessa i kategorier för att sortera informationen (Merriam 1994, s. 144). Kategorisering gjordes genom att jämföra informationsenheterna med varandra för att hitta likheter och skillnader i respondenternas upplevelser (Merriam 1994, s. 144–146). Vid jämförelsen skapades kategorier av uttalanden genom att de enheter som kunde relateras till en viss aspekt av upplevelsen placerades i samma kategori, och då en enhet kunde relateras starkare till en annan aspekt utvecklades en ny kategori (Merriam 1994, s. 144–146). Genom att placera liknande informationsenheter i samma kategori skapades en homogenitet inom kategorierna och en heterogenitet mellan kategorierna (Merriam 1994, s. 146). Detta resulterade i ökad tydlighet i materialet. Kategorierna skapades därmed under analysens gång, och baserades på intervjumaterialet snarare än på förutbestämda antaganden.

Arbetet med kategoriutveckling fortsatte tills alla informationsenheter var placerade i en kategori och samlingen syntes representativ jämfört med råmaterialet, vilket innebar att kategorierna täckte den information som framkommit under intervjuerna (Merriam 1994, s. 147). I analys av materialet skapades nio kategorier som efterhand minimerades till tre teman, vilka är de som presenteras i resultatet. Efter att ha kategoriserat materialet på detta sätt fanns ett tydligt mönster att presentera och diskutera data utifrån, för att framställa resultat och vidare analysera dess innebörd i relation till uppsatsens analytiska ramverk. Respondenternas uttryck förklarades med hjälp av OPP-målen och delaktighetstrappan genom tolkning och analys. En sammanställning av antal och procentandel av respondenter vars uttryck passade in på respektive OPP-mål och nivå på delaktighetstrappan presenteras i tabellform i analysavsnittet. Detta för att få en tydligare överblick av resultatet och lättare kunna göra jämförelser mellan respondenterna.

3.6 Metoddiskussion

För att stärka validiteten och uppnå det som avsågs med uppsatsen, valdes den datainsamlingsmetod som syftar till att kunna uppnå detta. En styrka som finns med intervjuer som metod är att de underlättar vidare undersökning av det svar man först får, då de möjliggör förtydliganden och utvecklande av svaren (Merriam 1994, s. 100).

Reliabiliteten stärktes av att ledande frågor samt frågor med och ja- och nej-svar undveks vilket ökade möjligheterna för respondenterna att delge sina egna tankar (Merriam 1994, s. 95). Vidare ställdes inte flera frågor i en för att se till att alla frågor besvarades (Merriam 1994, s. 94).

För att uppbringa tillräcklig mängd data och därmed stärka validitet och reliabilitet genomfördes intervjuer tills informationen efterhand blev upprepande och mängden ny information minskat väsentligt. Detta anses vara ett mått på att datamängden är tillräcklig (Repstad 2007, s. 92), men för att stärka validiteten genomfördes ytterligare några intervjuer varefter datainsamlingen ansågs färdig. Gällande generaliserbarhet var avsikten med uppsatsen inte främst att kunna generalisera resultatet eftersom att det är en fallstudie (Merriam 1994, s. 184). Det kan dock finnas likheter mellan detta samråd och andra då samrådsformen som studerades är etablerad och används i stor utsträckning, även om förutsättningarna för delaktighet till stor del beror på omständigheter för specifika samråd.

Viktigt att ha i åtanke angående resultatets generaliserbarhet är att besökarna på samrådsmötet inte nödvändigtvis representerade en större del av populationen. Även om huvudsyftet inte var att uppsatsen skulle kunna generaliseras i sig så är respondenterna tänkta att kunna representera besökarna på det aktuella samrådsmötet, eftersom telefonnumren inte samlades in selektivt. Då avsikten var att undersöka uppfattningar hos besökare på samrådet stärktes validiteten och reliabiliteten av att det inte skedde selektering i urvalet av tillfrågade personer.

Eftersom de 13 respondenterna valdes utifrån ålder och kön för att kunna representera de personer vars telefonnummer samlats in ökade sannolikheten för att urvalet representerade besökarna (Thornberg & Fejes 2015, s. 270) vilket stärkte uppsatsens generaliserbarhet, validitet och reliabilitet ytterligare. Däremot representerades inte de besökare som lämnade samrådsmötet efter klockan 18, då insamlingen av telefonnummer hade avslutats vilket kan minska validitet och reliabilitet.

För att stärka validiteten tillfrågades två ansvariga med stor insyn i planen eftersom att deras uppfattningar var av relevans för uppsatsens frågeställningar. Deras goda insyn stärker även reliabiliteten då de kunde bidra med kompletterande kunskap till uppsatsen för att öka tillförlitligheten.

3.7 Forskningsetiska principer

Vetenskapsrådets huvudkrav för grundläggande individskydd (Vetenskapsrådet u.å. s. 6) har beaktats i uppsatsen. Respondenterna fick information om vilken deras roll var i undersökningen och vilka villkor som gällde för deltagande inklusive att deltagande var frivilligt och att de hade möjlighet att avbryta sin medverkan, enligt informationskravet och samtyckeskravet (Vetenskapsrådet u.å. s. 7–12). De medverkande fick information om att deras uppgifter inte kommer att användas för andra ändamål samt att deras svar inte skulle gå att koppla till specifika personer enligt konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet u.å. s. 12–14).

4. Resultat

Resultatet presenteras i form av tre teman bestående av kategorier som tillkommit genom bearbetning av empirin. Dessa är *Inställning och förväntningar*, *Möjligheter och hinder för påverkan* samt *Förutsättningar och förbättringsområden*. Dessa teman inrymmer en genomgripande bild av respondenternas upplevelser av samrådsmötet.

I resultatet hänvisas respektive uttalande till vilken eller vilka respondenter som lämnat detta genom att de benämns D1 (deltagare 1) - D12 (deltagare 12) respektive A1 (ansvarig 1) samt A2 (ansvarig 2).

4.1 Inställning och förväntningar

Genom att undersöka respondenternas inställning inför samrådsmötet kan deras förväntningar synliggöras. Av detta kan utläsas i vilken utsträckning de inför mötet trodde sig kunna vara deltagande och påverka utfallet av planen. För att ta reda på detta ställdes frågor om syftet med samrådsmötet till både ansvariga och besökare. Besökarna tillfrågades även om varför de valde att gå dit samt vilka deras mål med att närvara var.

De ansvarigas syfte med samrådsmötet var att genomföra ett formellt steg för att komma framåt i planprocessen (A1, A2). Samrådsmötet gav dem en möjlighet att visa upp planförslaget för invånarna och ge dem en förståelse för planen, förklara mer detaljerat och även svara på komplicerade frågor (A1, A2). Att svara på respektive ställa frågor och funderingar anses vara ett av de främsta syftena med samrådsmötet, både för ansvariga och deltagare (A1, A2, D3, D5, D6, D7, D8, D9, D10, D12). De ansvariga berättar att de vanligtvis håller samrådsmöte i form av öppet hus, vilket de menar är en bra och konstruktiv metod (A1, A2). Samrådsmötet genererade enligt de ansvariga ett stort engagemang (A1, A2). De fann att besökarnas inställning var både positiv och negativ, men mestadels positiv (A1, A2) vilket den ena tror kan bero på att invånarna har en bild av vad planen innefattar och inte kommer som en överraskning (A1).

För deltagarna var nyfikenhet och intresse de främsta skälen att besöka samrådsmötet (D1-D12). Ett par av deltagarna ville veta hur ansvariga tänkt kring planen (D6, D7, D8) och hur den skulle utvecklas (D1, D8, D11) och påverka dem (D1, D8, D9) Vissa gick dit för att de hade frågor (D4, D5, D6, D7, D8, D10, D12, D13) att ställa och synpunkter att lämna (D1, D7, D10, D13), exempelvis uttrycker en besökare att hen gått till mötet för att försäkra sig om att de ansvariga integrerat viktiga delar i planen (D13). Några nämner att det var viktigt att visa planen för sina barn (D2, D5, D9). Flertalet ansåg sig känna till syftet med samrådsmötet (D2, D3, D5-D12), någon menade att det var att försöka minimera överklaganden (D7) och en beskrev att syftet var att inte få "folk som krigar emot", samt att de ansvariga ville få igenom planen utan problem (D4). Någon berättar däremot att hen gick dit för att ge sitt stöd till ansvariga för planen (D5).

Insamlande (D3, D5) och diskussion (D3) av synpunkter samt att samråda med närboende (D5) nämns också som syften, liksom att bemöta missuppfattningar (D3). Några hade inställningen att samråd kan leda till förändring om det är något specifikt som många invänder emot (D4, D7).

Några berättar om erfarenheter från samråd rörande andra planer och projekt som påverkat deras inställning negativt inför detta möte (D10, D12), exempelvis anser de att

de inte fick gehör på inlämnade synpunkter (D12) och att sådana möten tidigare varit meningslösa (D2, D12). Några av deltagarna tyckte att formen öppet hus var bra (D1, D3, D5, D6, D7, D9, D10, D11, D12), en person beskrev samrådsformen som okej och att det inte fanns något att klaga på (D4). En deltagare var missnöjd över att en viss information som visades på mötet var felaktig och tyckte att det var "falsk marknadsföring" (D4). En annan menade att det nog inte var de ansvarigas jobb att skapa sig en uppfattning av vad besökarna tyckte, men samma person hoppades ändå att de ansvariga skulle ta intryck av besökarnas tankar (D10).

Deltagare beskriver samrådsmötet i termer av information (D1, D2, D8, D10). Exempelvis användes begrepp som "informationstillfälle" (D2), informationsmöte" (D8) och "infodag" (D10) vid upprepade tillfällen synonymt med samrådsmötet. Flera ansåg även att de ansvarigas avsikt med mötet var att delge information (D1, D2, D4, D7, D8, D10, D11, D13). Därför tyckte någon att ordet samråd var missvisande (D2). Flertalet deltagare ville "se hur det skulle bli" (D2, D3, D4, D8, D9, D11) och uttryckte sig som om planen redan var bestämd (D7, D8, D11) och trodde att förslagen sannolikt skulle bli verklighet (D7).

4.2 Möjligheter och hinder för påverkan

Genom att undersöka vilka möjligheter respektive hinder för påverkan som respondenterna anser finns, ges en uppfattning om vad som har bidragit till deras delaktighet. För att undersöka detta ställdes frågor om samrådsformen, dess förutsättningar samt respondenternas upplevelser av påverkan.

De ansvariga ställer vid flertalet tillfällen formen öppet hus i kontrast till informationsmöten och det är tydligt att de förespråkar öppet hus (A1, A2). Båda parter tar upp liknande möjligheter och fördelar med öppet hus, såsom att samtal och dialog möjliggjordes till skillnad från möten där besökarna befinner sig i en åhörarpå position (A1, A2, D3, D5, D11, D12). En ansvarig poängterar att öppet hus minskar risken för konfrontation och överklaganden (A1). Likaså anser en av deltagarna att det finns mindre risk för dålig stämning vid ett öppet hus än vid ett informationsmöte (D3). En ansvarig bedömer att formen möjliggjorde för dem att ta del av intryck från besökarna, samt underlättade för fler personer att ställa frågor de inte hade vågat ställa i andra sammanhang (A1). Även från besökarnas sida ansågs det vara en fördel att någon som inte var insatt kunde ställa frågor utan att känna sig dum (D3, D5, D11). Dessutom tyckte en deltagare att samrådsformen var öppen och tillgänglig (D12). Vidare ansåg samma person att det var en fördel att inte behöva föranmäla sig (D12). Vissa kände till möjligheten att lämna synpunkter på plats i brevlådan (D2, D3, D5, D6, D7, D9, D10, D11, D12, D13) avsedd för det ändamålet, eller skicka in synpunkter via mejl (D12, D13).

De ansvariga uttrycker att det är viktigt att ta hänsyn till att människor tar till sig på olika sätt för att förstå helheten varför de valde att använda flera visuella hjälpmedel, exempelvis modeller som deltagarna kunde samlas kring (A1, A2). På så vis fanns möjlighet för de ansvariga att svara på frågor så att flera deltagare kunde höra svaret (A1). Också några deltagande såg det som en möjlighet att kunna lyssna på andras samtal (D5, D10). Deltagarna uttryckte att de uppskattade de olika modellerna (D2) och visuella

hjälpmedlen i lokalen (D2, D3, D6), där det också fanns specialister för olika områden. Både deltagare och ansvariga beskriver att det fanns många sakkunniga för besökarna att vända sig till (A1, A2, D3, D5, D7, D13), och att specialisterna också hänvisade till varandra (A2, D13) och därmed kunde möta många av de tankar och frågor som besökarna hade.

Utöver upplevda möjligheter framkom det från deltagarna flertalet olika hinder som upplevts på samrådsmötet. Bland annat beskriver någon att det inte var tydligt hur och var de skulle lämna in synpunkter (D10). Några beskriver att samrådsmötet kändes rörigt (D1, D8, D9), ouppstyrt och oklart (D2) samt att det hölls i ett litet rum med ganska mycket folk (D8, D11). Det nämndes även att personalen hade otydliga namnskyltar (D5) och inte kunde svara på alla frågor (D7), samt att de inte tog anteckningar från samtal med besökarna (D10) och hade fullt upp (D12). En besökare säger att en ansvarig personal inte var mottaglig för kritik (D7). Ett par säger att upplägget var anpassat för vad någon beskriver som en "normperson", och ger exempel som svensktalande, högutbildad, med förståelse för processen och som kan tillgodogöra sig informationen (D2, D9). En säger även att det inte var tillgängligt för barn vilket ansågs vara en stor brist som behövde åtgärdas (D2). En annan berättar att det med nedsatt hörsel var svårt att förstå, eftersom det var trångt med många besökare (D8). Någon nämner att planen inte var påverkbar, att det förslag som presenterades redan var bestämt (D7).

Ansvariga uttrycker att de vill få in synpunkter (A1, A2) för att göra förbättringar till vidare arbete med planen (A2). Det viktiga var att de lämnades skriftligt (A1, A2), för att säkerställa att de ansvariga inte lagt in egna tolkningar i de muntliga synpunkter som inkommer (A1). En av dem tror att de får in fler synpunkter från besökare på samrådet än från invånare som inte varit där då dessa kunnat tillgodogöra sig planen bättre (A2). De ansåg att meningen med detta samråd var att visa upp ett förslag (A1, A2), för att allmänheten skulle kunna påverka detaljer, exempelvis placering och höjd på hus, eller hur många barn som ska gå i den planerade skolan (A2). Synpunkter ska vägas in tillsammans med utredningar, tanken är att justeringar ska kunna göras utifrån de synpunkter som lämnas in (A2). Tidigare i planprocessen hade staden öppnare dialoger där de samlade in åsikter i förarbetet till planförslaget (A1, A2).

Vissa deltagare ansåg att de genom skriftliga synpunkter kunde påverka förslaget (D2, D3, D5, D6, D9, D13), en nämner att hen var säker på att allt skulle läsas och besvaras i en redogörelse (D5) och ett par andra uttrycker att planen ännu inte var bestämd (D6, D10). Detta bidrog till en ökad upplevelse av delaktighet för vissa (D3, D5, D6, D13) men inte för andra (D2, D9). Andra uttryckte att de kunde påverka processen genom samtal med personal (D3, D6, D11). Flera var osäkra på om möjlighet till påverkan verkligen fanns (D1, D3, D6, D7, D8, D10, D11, D12). En uttryckte att hen för att kunna påverka behövde lägga ner flera timmar på att skriva synpunkter tillsammans med sina grannar (D2), en annan att överklaga, och "bli rättshaverist" (D4). En säger att för att kunna lämna skriftliga synpunkter och påverka behövs kompetens och resurser att förstå samt att kunna formulera sig (D2). Vissa ansåg att synpunkternas rimlighet och frekvens till viss del avgör huruvida de tas hänsyn till (D7, D13). En annan anser inte att ett samrådsmöte är ett delaktighetstillfälle där medborgare kan påverka (D2).

4.3 Förutsättningar och förbättringsområden

Förutsättningar för att närvara påverkar möjligheten till delaktighet och inkludering. Frågor som ställdes för att få en bild av förutsättningarna handlade om hur besökarna fått kännedom om mötet och huruvida de upplevt delaktighet. Under intervjuerna med deltagare framkom vissa förbättringsförslag, vilket kan påvisa vad de önskat för att stärka delaktigheten.

De ansvariga pratar om vikten av att gå ut brett och i tid (A1, A2), och att det alltid går att gå ut ännu bredare men att det handlar om en balans i hur mycket arbete som läggs ner på just detta (A1). De berättar att kungörelsen är riktad till alla intresserade och ingen specifik målgrupp utöver att sakägare får en inbjudan (A1, A2). Ett par besökare anser att information om samrådsmötet hade kunnat annonseras tydligare, i större utsträckning (D3, D9, D11), i andra kanaler (D9, D12) samt på andra språk (D9). Båda parter nämner olika kanaler som sina huvudsakliga. Några tror att det sannolikt var flera i området som inte kände till samrådsmötet men som säkert hade velat gå (D11, D12). Vissa bestämde sig för att gå på mötet då de ändå befann sig i närheten (D7, D9).

När det gäller förutsättningar för allmänheten att närvara understryker de ansvariga vikten av att hålla samrådsmöte lokalt där planen ska genomföras (A1, A2). Att välja en tid för mötet som passar många anses också vara viktigt (A2). Vid öppet hus kan besökaren komma och gå som det passar, utan bestämda tider vilket båda parter menar är mestadels positivt (A1, D5, D1, D13). En av ansvariga nämner även att mötet bör hållas i mitten av samrådstiden, det vill säga perioden då planförslaget ställs ut, för att allmänheten ska ges möjlighet att dels hämta information om planen och att formulera synpunkter (A2). De ansvariga beskriver att de är nöjda med upplägget av mötet (A1, A2). På frågan om de ansvariga anser att de kunde gjort någonting annorlunda svarar de att mötet var ganska optimalt (A1) och att det varit genomtänkt länge (A2).

Förbättringsförslag som framkom från deltagarna var exempelvis att det hade varit mer tillgängligt om samrådsmöten hållits vid fler än ett tillfälle (D12, D13) och tidigare i processen (D7). Flera deltagare framhåller "snubbla förbi"-potentialen som en fördel med formen öppet hus (D5, D7, D9, D11, D12, D13) men någon ansåg att denna hade kunnat förbättras då lokalen inte låg tillräckligt bra (D5). Det belystes som en nackdel att mötet hölls en bit in i byggnaden varför besökarna behövde känna till mötet i förväg och en deltagare kom med förslag hen ansåg hade varit bättre (D5). En deltagare berättar att flertalet äldre i området kände till att möteslokalen var liten till ytan och därför valde att inte närvara (D6). En annan av deltagarna poängterar att de som inte arbetar kontorstider inte ges samma möjlighet att närvara (D12).

Av deltagarna säger en person att det finns ett väldigt stort utvecklingsarbete att göra när det gäller delaktighet, där en ny profession avsedd för att inkludera allmänheten och tillgängliggöra för fler grupper behövs (D2). Någon föreslog tydligare skyltning till brevlådan för synpunkter, exempelvis med hjälp av pilar och affischer (D10). Andra förslag var nyare kartor (D4) samt fler stora visionsbilder och 3D-skärmar (D3). Ett annat förslag var att de ansvariga skulle tagit anteckningar och eventuellt "bockat av" de muntliga synpunkter som kom in (D10). Några önskade att de hade fått en kortare informationsföreläsning i början av samrådsmötet, följt av ett öppet hus (D6, D8). Någon

var inne på att det var invånarna som skulle komma fram till hur de ansvarigas målsättning skulle uppnås, exempelvis genom att de själva fick göra modellförslag (D7).

4.4 Sammanfattning av resultat

Inställning och förväntningar:

- Genomföra en formell process, visa upp respektive se förslaget, svara på frågor, forum för synpunkter och diskussion, minska överklaganden.
- Merparten positiva till formen.
- Osäkerhet över om mötet kan påverka.
- Samrådet beskrivs synonymt med information.

Möjligheter och hinder för påverkan:

- Öppet hus har många fördelar, möjliggör dialog och minskar dålig stämning.
- Visuella hjälpmedel möjliggjorde förståelse.
- Rörig miljö, otillgängligt för vissa grupper, svårt att lämna synpunkter.
- Otydlighet kring huruvida planen var påverkbar eller bestämd.
- Olika uppfattningar om delaktigheten.

Förutsättningar och förbättringsområden:

- Ansvariga och deltagare gav respektive fick kännedom om samrådet genom olika kanaler.
- Olika uppfattningar om tid, plats, lokal.
- Flera förbättringsområden föreslogs.

5. Analys

I detta avsnitt tolkas och förklaras resultatet med hjälp av uppsatsens förklaringsmodeller, delaktighetstrappan och OPP-målen, och relateras till tidigare forskning för att bidra med en förståelse för hur allmänhetens deltagande uppfattas av de två parterna. Deltagarnas och de ansvarigas upplevelser jämförs för att förstå hur likheter och skillnader uppkommit. Vidare jämförs upplevelserna med deras mål inför samrådsmötet. De möjligheter och hinder som påverkade respondenternas upplevelser av deltagande identifieras och förklaras.

5.1 Förväntningar och påverkan

Två identifierade OPP-mål är att *Påverka beslut* och *Utöva medborgerlighet*. Dessa anses av både ansvariga och deltagare vara viktiga syften med samrådsmötet. Även om parterna är överens om detta, har de delvis olika uppfattning om vilken nivå av påverkan som krävs för delaktighet, vilket kan förklara de skillnader i upplevelsen av delaktighet som fanns mellan ansvariga och vissa deltagare. Även deltagare emellan varierade förväntningarna på delaktigheten i stor utsträckning, vilket leder till att allas förväntningar inte kan infrias. Att olika förväntningar bildas kan förklaras av de otydliga riktlinjer som finns gällande samråd (Wickenberg 2011), vilket i sin tur kan ha bidragit till den känsla av osäkerhet

som deltagarna upplevde gällande möjligheten att påverka. Resultatet visar att förväntningar är avgörande för upplevelsen av delaktighet och att otydlighet skapar förvirring.

Resultatet visar att olika respondenter verkar anse att olika grader av deltagande upplevts, vilket kan förklaras med Arnsteins trappa. De deltagare som ansåg att de genom samrådet kunde påverka mest placeras upp till nivån *Rådgivande* på delaktighetstrappan då de beskrev sin påverkan som att de fick inkomma med förslag men att de ansvariga sedan var beslutande. De deltagare som ansåg att de kunde påverka minst placeras ner till steget *Manipulation*, då de ansåg att huvudsyftet med samrådet var att låta deltagarna tro att kunde påverka, vilket de inte upplevde att de kunde. Däremellan fanns upplevelser på de mellanliggande stegen. Därmed är resultatet förenligt med Arnsteins (1969) synsätt att delaktighet sker på olika nivåer.

De deltagare som ansåg sig mest delaktiga var emellertid inte nödvändigtvis de som placerades högst på stegen, vilket visar att åsikterna om när någon är delaktig går vitt isär. Exempelvis ansåg vissa att de varit delaktiga genom att ta till sig information, vilket placeras på steget *Information*, det tredje steget på delaktighetstrappan. Andra ansåg att de inte varit delaktiga trots att de lämnat skriftliga synpunkter, vilket placeras på de högre stegen *Konsultation* eller *Rådgivande*. Pohjola och Tuomisto (2011) påpekar att delaktighet inte finns förrän den leder till förändring. Därför är det viktigt att skilja på känslan av delaktighet och den faktiska påverkan.

Ramarna för deliberativ demokrati behöver enligt Kuyper (2017) synliggöras. I detta samråd var ramarna för vad som gick att påverka otydliga för deltagarna, samtidigt tycks det finnas outtalade ramar kring att beslutandemakten finns hos de ansvariga då parterna i störst utsträckning placerades på trappstegen för symboliska handlingar. Då dessa omedvetna ramar finns kan omfördelning av påverkan för att tillvarata fler intressen och uppnå fler OPP-mål försvåras. Om inställningen är att de högsta stegen på delaktighetstrappan inte är det som eftersträvas, fastän det förespråkas att invånare ska kunna påverka beslut, visar det att det trots allt anses behövas en viss expertis. Även Bailey och Grossardt (2010) understryker detta och fann liknande resultat i sin studie.

Resultatet uppvisade liknande glapp som Bailey och Grossardt (2010) kunde konstatera fanns mellan upplevd och önskad nivå av delaktighet, men till skillnad från deras resultat gällde glappet i denna uppsats endast för deltagare. Ett glapp uppvisades också mellan de båda parterna i såväl mål som upplevelser. Detta betyder att de ansvariga i detta fall inte verkar ha samma strävan efter att uppnå en högre nivå av delaktighet dels jämfört med deltagarna, men också jämfört med Bailey och Grossardts slutsatser av de ansvarigas ambitioner.

5.2 Information

Både ansvariga och deltagare uttrycker sig i termer av att samrådsmöte är synonymt med information, dock problematiserar vissa deltagare att deras upplevelse av samråd inte ger mer än så. Detta kan tydligt relateras till delaktighetssteget *Information* och därav innebära en symbolisk handling och envägskommunikation. Samtidigt anses information av båda parter vara en viktig förutsättning för att kunna påverka. Materiella OPP-mål

handlar om att allmänheten med sin lokala kunskap ska kunna säkerställa att informationen är fullgod och ges möjligheter att komplettera expertisen, vilket förutsätter att information ges. Någon beskriver sitt syfte med att besöka samrådsmötet som ett tillfälle att "försäkra sig om" att hänsyn tagits till alla delar, vilket kan tyda på att personen ansågs sig ha kompletterande kunskap. Detta kan tolkas som om att delaktighetsgraden ökat från *Information* till steget *Rådgivande* på delaktighetstrappan. Information är således en viktig del av samråd, men den behöver kunna ges ömsesidigt för att skapa delaktighet och uppfylla de syften och lagkrav som finns med samråd.

5.3 Synpunkter

Flera förutsättningar var avgörande för respondenternas upplevelser av delaktighet. Deltagarnas upplevelser av vilka aspekter i samrådet som begränsade deras delaktighet kan kopplas till OPP-målen *Utöva medborgerlighet* och *Påverka beslut*. Exempelvis var flera deltagare osäkra på hur muntliga respektive skriftliga synpunkter kunde bidra till förändring i planprocessen. Det efterfrågades tydligare kommunikation kring detta vilket visar på bristande klarhet inför möjligheter till påverkan. Det fanns olika förståelse från de olika parterna gällande vad som krävs av allmänheten för att kunna påverka, då det var oklart för en del deltagare att synpunkter behövde lämnas skriftligt. Detta ledde till att deltagare trodde sig ha påverkat utan att faktiskt ha gjort det, vilket innebär att flera OPP-mål direkt eller indirekt inte blivit tillgodosedda.

5.4 Legitimitet

Båda parter anser att samrådsmötet delvis syftar till att minimera överklaganden vilket kan förklaras med OPP-målen *Generera legitimitet*, *Socialt lärande* och *Lösa konflikter* för förenklad implementering. Att lösa konflikter och möjliggöra dialog värdesätts av båda parter. Målet *Socialt lärande* handlar om att genom kommunikation förstå olika synvinklar vilket båda parter till viss del ansåg att öppet hus möjliggjorde, och därmed bidrog till en ökad upplevelse av delaktighet. Även om det av flera deltagare ansågs positivt att genom konfliktlösning och dialog kunna minska överklaganden, ansågs det samtidigt av vissa som om att detta var de ansvarigas främsta syfte vilket beskrevs som negativt. De ansvariga anser att formen öppet hus används som ett medel för att minska att negativitet dominerar debatten, vilket kan förklaras med delaktighetstrappsteget *Terapi* som handlar om att möta negativa upplevelser snarare än att hantera det som givit upphov till dem. Följden av att deltagarna upplever att de ansvariga fokuserar på förenklad implementering blir minskad legitimitet för de ansvariga, vilket också innebär att OPP-målet *Generera legitimitet* inte tillgodoses.

5.5 Samrådsform

Då vissa deltagare upplevde formen öppet hus som rörig och svår för vissa att ta till sig begränsades deras påverkan och därmed känslan av delaktighet. Detta kopplas till flera OPP-mål, bland annat *Stärkande av marginaliserade grupper* och förändring av maktfördelning i samhället. Det faktum att flera deltagare ansåg att samrådsmötet var "utformat för en normperson", tyder på att personer som inte tillhör denna kategori

exkluderas. Då formen öppet hus anses inkluderande för vissa och exkluderande för andra behöver den kompletteras.

5.6 Sammanställning enligt OPP-målen och delaktighetstrappan

De ansvarigas och deltagarnas mål och upplevelser av delaktighet på samrådsmötet presenteras här i tabeller utifrån OPP-målen och delaktighetstrappan, för att utröna hur många respondenter som hade vissa bakomliggande mål och vissa upplevelser. På detta vis tydliggörs hur parternas mål överensstämde med deras respektive upplevelser, samt vilken överensstämmelse som fanns mellan parterna. Tabellerna visar antal och procentandelar av respondenternas mål och upplevelser som stämde överens med ett visst OPP-mål och en viss delaktighetsnivå.

Tabell 2: Mål och upplevelser för de olika parterna enligt OPP-målen utifrån antal respondenter och procent.

OPP-mål	Ansvarigas mål Antal (procent)	Deltagarnas mål Antal (procent)	Ansvarigas upplevelse Antal (procent)	Deltagarnas upplevelse Antal (procent)
1. Påverka beslut	2 (100 %)	9 (69 %)	2 (100 %)	7 (54 %)
2. Öka den demokratiska kapaciteten	2 (100 %)	12 (92 %)	2 (100 %)	9 (69 %)
3. Socialt lärande	2 (100 %)	12 (92 %)	2 (100 %)	7 (54 %)
4. Stärka marginaliserade personer eller grupper	0 (0 %)	6 (46 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
5. Utnyttja lokal kunskap	0 (0 %)	10 (77 %)	0 (0 %)	5 (38 %)
6. Integrera experimentell och värdebaserad kunskap	0 (0 %)	10 (77 %)	0 (0 %)	5 (38 %)
7. Testa robusthet i information	0 (0 %)	12 (92 %)	0 (0 %)	9 (69 %)
8. Generera legitimitet	2 (100 %)	7 (54 %)	2 (100 %)	7 (54 %)
9. Lösa konflikter	2 (100 %)	6 (46 %)	2 (100 %)	5 (38 %)

I tabell 2 syns att:

- De ansvarigas mål stämde överens med deras upplevelser i nio av nio OPP-mål.
- I ett av nio OPP-mål var andelen deltagares upplevelser överensstämmande med andelen deltagare som hade det målet. I de övriga åtta OPP-målen var det en mindre andel som upplevde målet än som hade det.
- I två av nio OPP-mål var det en likvärdig andel av båda parter som hade samma mål. För fyra OPP-mål var det en större andel deltagare som hade respektive mål, för de andra tre målen var det en större andel ansvariga som hade respektive mål.
- I ett av nio OPP-mål var det en likvärdig andel av båda parter som hade upplevt målet. För fem av de övriga OPP-målen var det en större andel ansvariga vars upplevelser stämde in, för de tre andra var det större andel deltagare vars upplevelser stämde in.

Tabell 3: Mål och upplevelser för de olika parterna enligt delaktighetstrappan utifrån antal respondenter och procent.

Delaktighetsnivåer	Ansvarigas mål Antal (procent)	Deltagares mål Antal (procent)	Ansvarigas upplevelse Antal (procent)	Deltagarnas upplevelse Antal (procent)
1.Manipulation	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (15 %)
2.Terapi	1 (50 %)	0 (0 %)	1 (50 %)	2 (15 %)
3.Information	2 (100 %)	11 (85 %)	2 (100 %)	8 (62 %)
4.Konsultation	2 (100 %)	5 (38 %)	2 (100 %)	10 (77 %)
5.Rådgivande	1 (50 %)	3 (23 %)	1 (50 %)	2 (15 %)
6.Partnerskap	0 (0 %)	1 (8 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
7.Delegerad makt	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
8.Medborgarkontroll	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)

I tabell 3 syns att:

- Ansvariga placeras mellan stegen *Terapi* och *Rådgivande* såväl i sina mål som upplevelser.
- Deltagarnas mål placeras mellan *Information* och *Partnerskap* medan deras upplevelser placeras mellan *Manipulation* och *Rådgivande*.
- *Information* och *Konsultation* är de nivåer som störst andel placeras på, både när det gäller mål och upplevelser.
- Ingen av parternas upplevelser placeras högre än symboliska handlingar, ingen av parterna anser att de befinner sig på en nivå av medborgarbestämmande.

- Deltagarnas mål placerades något högre och deras upplevelser något lägre än de ansvariga.

Analysen visar att det utifrån båda förklaringsmodellerna finns en skillnad mellan de ansvarigas och deltagarnas bakomliggande syften och mål. Detta förklarar varför ansvariga upplevde att mötet motsvarade deras mål medan deltagarna inte gjorde det. Så länge skillnader i förväntningar finns mellan parterna, är det inte möjligt för allas upplevelser att överensstämja med deras mål, vilket också framkommer i tabell 2 och 3. För att parternas upplevelser av delaktighet ska kunna motsvara varandras och deras respektive mål behöver parternas förväntningar bli mer förenliga, och för detta krävs bland annat ökad förståelse mellan dem.

6. Diskussion

Allmänhetens deltagande på det undersökta samrådsmötet har i denna uppsats konstaterats befinna sig som högst på nivån av symboliska handlingar enligt delaktighetstrappan. Att nivån av delaktighet inte sträcker sig högre kan leda till att allmänheten inte känner att de har inflytande över sin omgivning och miljö. Detta kan innebära flera nackdelar för både ansvariga och allmänhet, eftersom att allmänhetens missnöje minskar legitimitet för offentliga organ och försvårar implementering av deras beslut. Det kan samtidigt ifrågasättas om målsättningen alltid bör vara att befinna sig högre upp på delaktighetstrappan, då viss expertis krävs vid genomförande av förändringar i miljön. Detta kan förklara varför resultatet inte visade högre förväntningar och målsättningar kring nivåer av medborgarbestämmande. Att både ta hänsyn till att allmänhetens intressen tillvaratas men också tillhandahålla nödvändig expertis är en avvägning som behöver göras i samrådsprocesser.

För att allmänhetens intressen ska tillvaratas på ett representativt sätt behöver alla ur allmänheten ges möjlighet till inkludering. Ett problem med detta samrådsmöte var att vissa deltagare ansåg att några grupper exkluderades, exempelvis personer med nedsatt hörsel, kognitiva svårigheter eller språkbegränsningar. När grupper exkluderas resulterar det i att representationen blir snedfördelad och att vissa intressen inte tillvaratas. Även av besökare som inte tillhörde dessa grupper var det långt ifrån alla som ansåg sig ha möjlighet att påverka sin närmiljö via samrådet. Detta trots att det finns lagkrav kring insyn och påverkan, vilket tyder på att det fanns brister i processen. Lagen är öppen för tolkning när det gäller samrådets utformning, vilket kan försvåra för både ansvariga och deltagare då det blir otydligt vad som kan förväntas av ett samråd, och på så sätt skapas olika incitament. För att minska otydligheten kan det behöva klargöras från fall till fall vad samrådet syftar till att påverka, så att olika parter förväntningar lättare kan uppnås.

En central aspekt för förståelsen av delaktighet är att besökarna inte utgörs av en homogen grupp utan har skilda förväntningar. Även om alla besökare skulle ges samma möjligheter till deltagande, skulle nivån av delaktighet sannolikt ändå att uppfattas olika. Därför krävs dialoger mellan parterna och ansträngning för att förstå varandras synvinklar, vilket lättare kan uppnås om deliberativ demokrati implementeras i liknande processer.

Synen på delaktighet som ett flertydigt begrepp har varit närvarande genom arbetet med denna uppsats, och stärktes av resultatet. För att förstå delaktighet behöver många beståndsdelar som kan påverka den tas i beaktande, såsom olika människors förväntningar, behov, önskemål och åsikter. Delaktighet behöver också förstås utifrån sitt sammanhang, i samråd behöver aspekter som utformning, lokal, tillgänglighet, visuella verktyg, tidpunkt, skede i processen med många fler beaktas eftersom alla dessa påverkar känslan av delaktighet. Även i kommande studier om delaktighet bör medvetenhet finnas om komplexiteten av begreppet.

7. Slutsats

De ansvarigas och deltagarnas upplevelser av hur delaktiga allmänheten var på samrådsmötet stämde till största del överens utifrån Arnsteins delaktighetstrappa, utöver att vissa deltagare upplevde att de befann sig på en lägre nivå än vad de ansvariga upplevde. Båda parter placerades på steg av icke-deltagande och symboliska handlingar. Uppsatsen visade att en avgörande faktor för den upplevda graden av delaktighet är förväntningar. De ansvarigas upplevelse motsvarade deras förväntningar, medan deltagarnas upplevelser endast motsvarade en mindre del av deras förväntningar enligt förklaringsmodellerna. En större andel deltagare hade fler förväntningar på delaktighet än de upplevde.

Båda parter var överens om flera av de möjligheter som bidrog till ökad upplevelse av delaktighet, även om det som ansågs vara möjligheter av vissa upplevdes som hinder av andra. Deltagarna ansåg att det fanns flera hinder som påverkade deras delaktighet negativt, medan det från ansvariga inte framkom att de upplevde några hinder. Möjliggörandet för marginaliserade personer och grupper var den punkt där parterna stod längst ifrån varandra, då det ansågs viktigt för flertalet av deltagarna samtidigt som det inte berördes av ansvariga.

Genom uppsatsen har det bekräftats att det finns flera olika uppfattningar om innebörden av begreppet delaktighet. När beslut som rör allmänheten och deras miljö ska fattas är det viktigt att begreppet tydliggörs i det specifika fallet genom att klargöra vad samrådet syftar till att påverka. Detta för att olika parter förväntningar lättare ska kunna uppnås och delaktighet kunna bli en självklarhet i processen. I synnerhet i miljöfrågor kan det anses nödvändigt att allmänheten ges möjlighet att delta, då alla direkt eller indirekt påverkas av de beslut som fattas. I denna uppsats har upplevelsen av deltagande visat sig öka genom dialoger och diskussion, som också är hörnstenar i deliberativ demokrati. Därför kan implementering av deliberativ demokrati främja överensstämmelse mellan intressen hos allmänheten och beslutande organ och förhoppningsvis leda till att mer överlagda beslut gällande miljöfrågor fattas.

Referenser

- Allt om exploateringen av Bagarmossen-Skarpnäck (2018). *Allt om exploateringen av Bagarmossen-Skarpnäck* [Facebooksida]. <https://www.facebook.com/BagarmossenSkarpnack/> [2018-09-18]
- Arnstein, S. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), ss. 216-224. DOI: 10.1080/01944366908977225.
- Back, C. & Berterö C. (2015). Interpretativ fenomenologisk analys. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. 2. uppl., Stockholm: Liber. ss. 148–161.
- Bailey, K. & Grossardt, T. (2010). Toward Structured Public Involvement: Justice, Geography and Collaborative Geospatial/Geovisual Decision Support Systems. *Annals of the Association of American Geographers*, 100(1), ss. 57-86. DOI: 10.1080/00045600903364259
- Glucker, A. N., Driessen, P. J. P., Kolhoff, A., Runhaar, H. A. C. (2013). Public participation in environmental impact assessment: why, who and how? *Environmental Impact Assessment Review*, 43(2013), ss.104-111. DOI: 10.1016/j.eiar.2013.06.003
- Hedlund, A. & Kjellander, C. (2007). *MKB: introduktion till miljökonsekvensbeskrivning*. Lund: Studentlitteratur.
- Kuyper, J. (2017). The Means and Ends of Deliberative Democracy: Rejoinder to Gunn. *Critical Review: A Journal of Politics and Society*, 29(3), ss. 328-350. DOI: [10.1080/08913811.2017.1402471](https://doi.org/10.1080/08913811.2017.1402471)
- Landa, D. & Meirowitz, A. (2009). Game Theory, Information, and Deliberative Democracy. *American Journal of Political Science*, 53(2), ss. 427-444. DOI: 10.1111 / j.1540-5907.2009.00379.x
- Merriam, S. B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Naturvårdsverket (2009). *Handbok med allmänna råd om miljöbedömning av planer och program* (Handbok 2009:1). Stockholm: Naturvårdsverket. <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-0159-9.pdf>
- Naturvårdsverket (2017). *Århuskonventionen – om allmänhetens rätt att delta i beslutsprocesser på miljöområdet*. <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/EU-och-internationellt/Internationellt-miljoarbete/miljokonventioner/Arhuskonventionen--om-ratt-till-miljoinformation/> [2018-10-08]
- Pohjola, M. & Tuomisto, J. (2011). Openness in participation, assessment, and policy making upon issues of environment and environmental health: a review of literature and recent project results. *Environmental Health*, 10(1), ss. 1–13. DOI: 10.1186/1476-069X-10-58.

Repstad, P. & Nilsson, B. (2007). *Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. 4.uppl., Lund: Studentlitteratur.

SCB (2008). *Urval - från teori till praktik* (Handbok 2008:1). Stockholm: Statistiska centralbyrån.

https://www.scb.se/statistik/publikationer/OV9999_2007A01_BR_X99BR0801.pdf

SFS 1998:808. *Miljöbalk*. Stockholm: Miljö- och energidepartementet.

SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*. Stockholm: Näringsdepartementet.

Stockholm stad (2018a). *Kungörelse om samråd, Bergholmsbacken i stadsdelen Bagarmossen*. <http://www.stockholm.se/-/Nyheter/Kungorelser-enligt-plan--och-bygglagen-eller-miljobalken/Antagande-av-detaljplan111/> [2018-09-17]

Stockholm stad (2018b). *Bergholmsbacken utvecklas med skola, förskolor och bostäder*. <https://xn--vxer-loa.stockholm/projekt/bergholmsbacken-utvecklas-med-skola-forskolor-och-bostader/> [2018-11-12]

Stockholms stad (2018c). *Dialog och samråd i stadsplanering*. https://xn--vxer-loa.stockholm/tema/medborgardialog-och-samrad_/dialog-och-samrad-i-stadsbyggnad/ [2018-10-17]

Thornberg, R. & Fejes, A. (2015). Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. 2. uppl., Stockholm: Liber. ss. 256–274.

Vetenskapsrådet (u.å.) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Wiberg, S. (2016). *Medborgardialogens politiska organisering* (Scores rapportserie 2016:3). Stockholm: Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor. <http://www.decodeprojektet.se/media/1065/rapport-sofia-wiberg.pdf>

Wickenberg, P. (2011). The unknown but well-known wells in Holma. Public participation and norms in the City Tunnel Project in Malmö. *Retfærd: Nordisk juridisk tidsskrift*, 133(2) s. 42-57.

Bilagor

Intervjumall 1

Deltagare
Hur fick du kännedom om onsdagens öppna hus?
Hur kommer det sig att du var där? Vad var ditt mål med att gå dit?
Känner du till syftet med att det här öppna huset hölls?
Samråd kan ju ske på många olika sätt, hur upplevde du formen "öppet hus"?
Vilka möjligheter fanns det för dig att delta? Vilka möjligheter fanns för dig att framföra synpunkter? Framförde du några synpunkter?
Kände du dig delaktig och i så fall på vilka sätt?
Känner du att du har kunnat påverka hur fortsättningen av projektet ska se ut? På vilket sätt?
Önskar du att de ansvariga gjort någonting annorlunda inför eller under mötet när det gäller din möjlighet att delta?
Finns det något annat du vill tillägga?

Intervjumall 2

Ansvariga
Vilken var din roll vid onsdagens öppna hus?
Vad var syftet med onsdagens öppna hus? Vad hade ni för mål med samrådet?
Hur bjöd ni in allmänheten till onsdagens öppna hus? Vad styrde valet av kommunikationsvägar? Vilka målgrupper riktade ni er till?
Motsvarade mängden besökare era förväntningar? Vad hade ni som var där för möjligheter att möta de tankar besökarna hade?
Vilka för och nackdelar anser du att det finns med formen öppet hus när det gäller delaktighet?
Vilka möjligheter anser du att det fanns för besökarna att delta?
Upplevde ni att besökarna var delaktiga? På vilket sätt?

Kan samrådet påverka hur fortsättningen av projektet ska se ut? På vilka sätt?

Önskar du att ni gjort något annorlunda inför eller under samrådet när det gäller besökarnas möjligheter att delta?

Finns det något annat du vill tillägga?